

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Renata Szczepanik

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe:

- Dyplom magistra pedagogiki specjalnej (w zakresie pedagogiki terapeutycznej) uzyskany na Wydziale Rewalidacji i Resocjalizacji w Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie w 1997 roku.

- Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki nadany uchwałą Rady Naukowej Instytutu Badań Edukacyjnych w Warszawie dnia 9 lipca 2002 roku. Tytuł rozprawy doktorskiej: *Środowisko rodzinne dzieci z ryzykiem zachowań patologicznych społecznie*. Promotorem w przewodzie doktorskim był Dr hab. Henryk Cudak; recenzenci pracy: Prof. dr hab. Stanisław Kawula i Prof. dr hab. Mirosław Szymański.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

Od 2010 - nadal: adiunkt w Pracowni Pedagogiki Specjalnej na Wydziale Nauk o Wychowaniu, Uniwersytet Łódzki.

2010-2015: starszy wykładowca, a następnie adiunkt na Wydziale Nauk Społecznych, Wyższa Szkoła Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi (II etat).

2002-2010: adiunkt w Katedrze Andragogiki i Pracy Socjalnej, a następnie w Katedrze Teorii Wychowania i Socjologii Edukacji, Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi (wcześniej: Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi).

2002-2010: wykładowca, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Sieradzu (II etat).

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego:

monografia: *Stawanie się recydywistą. Kariery instytucjonalne osób powracających do przestępczości*

b) autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, liczba stron, recenzenci wydawniczy:

Renata Szczepanik, *Stawanie się recydywistą. Kariery instytucjonalne osób powracających do przestępczości*, 2015, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, ss. 410 (Recenzenci wydawniczy: Prof. dr hab. Krzysztof Rubacha, Dr hab. Sławomir Przybyliński).

c) omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Przedstawiona rozprawa, którą wskazuję jako osiągnięcie, wynika z wieloletnich zainteresowań naukowych i rozwoju warsztatu badawczego. Przyjęcie w pracy perspektywy interakcyjnej wyrosło z mojego przekonania o konieczności włączenia do dyskursu naukowego polskiej pedagogiki „więziennej” nowych sposobów analizowania i interpretowania zjawiska powrotności do przestępczości i resocjalizacji penitencjarnej.

Szerokim kontekstem podjętych w rozprawie analiz jest funkcjonowanie prawno-społecznego systemu zapobiegania przestępczości, którego znaczącym elementem jest działalność instytucji wychowawczo-profilaktycznych, resocjalizacyjnych oraz penitencjarnych. W zrealizowanych badaniach zmierzałam do zrekonstruowania procesu (i jego specyficznych stadiów) stawania się powrotnym przestępcą. Proces owego „stawania się” trwał wiele lat w trakcie pobytów uczestników badań w różnych instytucjach, w wyniku nabytych przez nich doświadczeń. Proces ten ujmowany z perspektywy zewnętrznej można określić jako rozwój kariery instytucjonalnej. Przedmiotem moich analiz nie tyle uczyniłam proces naznaczania społecznego, co doświadczenia osób naznaczonych społecznie (już jako nieletnich przestępcy, a następnie dorośli „kryminaliści”) i ich sposoby zarządzania prawno-społecznym „piętnem” recydywisty instytucjonalnego/ penitencjarnego. Celem moich analiz była próba zrozumienia dynamiki i uwarunkowań zjawisk, które w praktyce penitencjarnej traktowane są jako czynniki uniemożliwiające procesy skutecznej resocjalizacji (której najczulszym wskaźnikiem jest powrotność do przestępczości i więzienia).

Materiał empiryczny poddany analizie i interpretacji stanowiły zapisy 26 wywiadów (narracyjnych i swobodnych) oraz treści 3 obszernych listów recydywistów (materiał autobiograficzny), notatki z odbytych rozmów z personelem zakładów karnych, stażystami i osadzonymi, a także informacje pochodzące z analizy dokumentów więziennych. Dane gromadziłam w latach 2012-2013 w zakładach karnych dla recydywistów w centralnej Polsce. Recydywiści, z którym przeprowadzałam wywiad to osoby, które już w okresie nieletniości dokonywały licznych czynów karalnych o niskim i wysokim stopniu natężenia (orzeczenie demoralizacji oraz zastosowanie środków wychowawczych i/lub poprawczych w postaci umieszczenia w placówkach resocjalizacyjnych lub dozoru kuratora), a w okresie dorosłości skazywane były na pierwszą karę pozbawienia wolności po raz pierwszy jeszcze jako młodociani (przed 21 r.ż.). Byli sprawcami przede wszystkim kradzieży, rozbójów, włamań oraz ciężkich uszkodzeń ciała. Ich rejestrowanej aktywności przestępczej towarzyszyły uzależnienia od alkoholu i/lub narkotyków. Najkrótszy łączny okres pozostawania w warunkach izolacji więziennej wynosił 5 lat, a najdłuższy – 31.

W wyniku „podążania za materiałem empirycznym” - zgodnie z procedurami metodologii teorii ugruntowanej - budowałam problematykę badań. Jej ostateczna postać wyznaczała kierunek podejmowanych analiz: kształtowanie się prawno-społecznej tożsamości recydywisty poprzez podtrzymywanie, wzmacnianie, a następnie osłabianie naznaczenia społecznego (specyficzne zarządzanie tym naznaczeniem) w toku codziennych interakcji przede wszystkim w obrębie instytucji resocjalizacyjno-penitencjarnych.

Ontologiczne przesłanki ujmowania rzeczywistości społecznej recydywistów zaczerpnęłam z teorii symbolicznego interakcjonizmu. Zgodnie z nimi rzeczywistość ta ujawniała się w toku analizy (opisu) interakcji, w których uczestniczyli, badania ich sposobów interpretowania i

definiowania sytuacji (subiektywnych znaczeń, które uczestnicy moich badań nadawali rzeczywistości) i wynikających z tego działań.

Celem naukowym rozprawy było wypracowanie teorii przedmiotowej, opisującej rozwój karier instytucjonalnych będących zobiektywizowanym wymiarem procesu stawania się powrotnym przestępcą. Mój cel zawierał się w specyficznym zadaniu, jaki mają do spełniania nauki społeczne, w których oprócz tworzenia uogólnień w postaci twierdzeń o rzeczywistości społecznej ma swoje miejsce również „budowanie aparatu pojęciowego, który służy kolejno badaniu i analizie tego, co podmioty działania społecznego wiedzą (lub nie wiedzą) o przyczynach, przebiegu i rezultatach swoich działań”.¹ Procedury teorii ugruntowanej umożliwiły mi stopniowe budowanie języka opisu badanego fragmentu rzeczywistości społecznej oraz sukcesywne wyprowadzanie kategorii i właściwości (oraz relacji między nimi). Podejmowane przeze mnie analizy osadzałam w teoretycznych ramach stworzonych przez Ervinga Goffmana², zwłaszcza w jego perspektywie dramaturgicznej.

Intencjonalnym zabiegiem było sięganie przeze mnie po rozmaite metafory w sposobie nazywania kluczowych kategorii teoretycznych (np. „oswajanie wolności”, „pokonywanie miejsca”), jako że – jak pisze John Lofland³ - w ich zastosowaniu „nie chodzi o bezpośrednie wytłumaczenie jednego obszaru poprzez inny, ale raczej o dostarczenie nowego sposobu rozumienia tego, co już wiemy, i stworzenie nowych obszarów postrzegania”. Natomiast pojęciem, wokół którego integrowałam siatkę pojęciową interesującego mnie procesu stawania się recydywistą jest kariera instytucjonalna.

Jest to kategoria, która bezpośrednio nawiązuje do naukowego dorobku interakcjonizmu symbolicznego, w obrębie którego badania różnorodnych karier (procesów „stawania się”) mają bogatą tradycję i ugruntowaną pozycję⁴. W centrum mojego zainteresowania znalazły się znaczenia, jakie recydywiści przypisują określonym sytuacjom i doświadczeniom życiowym związanym z formalno-prawną reakcją na ich działalność dewiacyjną, a zwłaszcza instytucjonalno-pedagogicznym systemem zapobiegania demoralizacji. Jak już wspomniałam, analizy obejmują uwarunkowania i rodzaje podejmowanych działań, dzięki którym „karierowicze” konstytuują swoją tożsamość i zarządzają reputacją (zwłaszcza) w rzeczywistości społecznej instytucji resocjalizacyjno-penitencjarnych.

Zgodnie z ideą symbolicznego interakcjonizmu, zamierzeniem moim było specyficzne wyjaśnienie procesu stawania się recydywistą więziennym, polegające na próbie zrozumienia go. Badani przeze mnie „karierowicze” to osoby regularnie osadzone w więzieniu i uwikłane w procesy selekcyjne prawno-społecznego systemu zapobiegania przestępczości, bowiem konsekwencją zaawansowanej kariery instytucjonalnej jest utrata wiarygodności społecznej

¹ Hejnicka-Bezwińska T., *Konceptualizacja przedmiotu badań pedagogicznych w kontekście społecznej teorii strukturacji Anthony'ego Giddensa*, [w:] K. Rubacha (red.), *Konceptualizacje przedmiotu badań pedagogiki*, Kraków 2008, Impuls: 230.

² Goffman E., *Strategic Interaction*, Philadelphia 1969. University of Pennsylvania Press; Goffman E., *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*, Gdańsk 2005, GWP; Goffman E., *Rytuał interakcyjny*, Warszawa 2006, Wydawnictwo Naukowe PWN; Goffman E., *Człowiek w teatrze życia codziennego*, Warszawa 2008, Wydawnictwo Aletheia; Goffman E., *Spotkania. Dwa studia z socjologii interakcji*, Kraków 2010, Nomos.

³ Lofland J. i in., *Analiza układów społecznych. Przewodnik metodologiczny po badaniach jakościowych*, Warszawa 2006, Wydawnictwo naukowe PWN: 250.

⁴ Por. Konecki K., *Od redakcji. „Stawanie się” jako problem socjologiczny*, [w:] Ł. T. Marciniak, *Stawanie się nauczycielem akademickim. Analiza symboliczno-interakcjonistyczna*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, 2008, Tom IV, Numer 2.

(w obrębie więzienia i poza nim), co w konsekwencji skazuje ich na „dożywocie” (jako recydywista) na wolności.

W pierwszym rozdziale ukazuję przede wszystkim prawne wymiary problemu powrotności do przestępczości i wskazuję na dylematy polskiej pedagogiki „więziennej” (określanej mianem penitencjarnej) szczególnie w kontekście celu odbywania kary pozbawienia wolności (i przeobrażeń jej funkcji). Omawiam także niejasności i problemy związane z definiowaniem resocjalizacji. Kolejny rozdział rozpoczynam od opisu genezy badań jakościowych nad przestępczością, a następnie charakteryzuję założenia paradygmatu interpretatywnego oraz teorii symbolicznego interakcjonizmu. Interakcyjne ujmowanie zagadnień dewiacji ma bogatą tradycję w badaniach naukowych. To najważniejsze koncepcje oraz kategorie naukowe z dorobku interakcjonistów stanowiły źródło inspiracji dla badań własnych.

Istotnym fragmentem omawianej rozprawy jest część poświęcona metodologicznym podstawom badań karier instytucjonalnych recydywistów. Charakteryzuję nie tylko czynniki ryzyka i powodzenia prowadzenia badań naukowych w środowisku więziennym, ale również akcentuję przeobrażenia, jakim podlega badacz „jakościowy” rozpoznający ten fragment rzeczywistości. Nieprzypadkowo nadaję opisywanemu przeze mnie problemowi miano „badania jako osobistego doświadczenia”. Analizując specyfikę prowadzenia badań w środowisku więziennym wykazuję, że doświadczeniem badacza są (a nawet powinny być) przeżycia i odczucia, które we wzorcu paradygmatu pozytywistycznego stanowią czynniki go dyskwalifikujące, czyli to wszystko, co Anna Wyka określa mianem intencjonalnego zbliżenia się do badanych na wiele różnych sposobów⁵ (bezpośrednia, bliska konfrontacja badacza z badaną rzeczywistością, a nawet emocjonalny stosunek do niej, wchodzenie w naturalne relacje z badanymi ludźmi). Ponadto sygnalizuję problem świadomego zarządzania procesami emocjonalnymi przez badacza, w tym koszty moralne i dylematy etyczne, jakie są jego udziałem. Jako że w polskim piśmiennictwie naukowym badania środowiska więziennego prowadzone w nurcie interpretatywnym należą do rzadkości – korzystam z opracowań zagranicznych, zwłaszcza takich współczesnych badaczy i liderów naukowo-metodologicznego dyskursu poświęconego badaniom „jakościowym” w więzieniach, jak Yvonne Jewkes, Alison Lieblich czy Ben Crowe.⁶ Włączyłam się również w nurt międzynarodowej refleksji naukowej nad omawianymi powyżej zagadnieniami poprzez ukazanie możliwości, jakie daje w badaniach więźniów metoda wywiadu biograficznego. Artykuł na ten temat opublikowałam zimą tego roku w „The Journal of the British Sociological Association”⁷.

Jako że przyjęta przeze mnie perspektywa interakcyjna umożliwiła mi spojrzenie na podłoże uwarunkowań, które wpływają na dynamikę „pięcia się” przestępcy po kolejnych szczeblach

⁵ Wyka A., *Badacz społeczny wobec doświadczenia*, Warszawa 1993, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN:25.

⁶ Jewkes Y., *The media and criminological research*, [w:] P. Davies, P. Francis and V. Jupp (eds), *Doing Criminological Research*, London 2011, Sage; Jewkes Y., *Autoethnography and emotion as intellectual resources: Doing Prison Research Differently*, „Qualitative Inquiry”, 2012, vol. 18, s. 63–75; Jewkes Y., *Reflections on “The Media and the Message”*, „Prison Service Journal”, 2012, vol. 200, s. 20–25; Jewkes Y., *An introduction to “Doing Prison Research Differently”*, „Qualitative Inquiry”, 2014, vol. 20(4), s. 387–391; Jewkes Y. (ed.), *Crime and Media*, Sage Library of Criminology, London 2008, Sage; Lieblich A., *Postscript: Integrity and Emotion in Prisons Research*, „Qualitative Inquiry”, 2014, vol. 20(4), s. 481–486. Crowe B., *Not looking hard enough: Masculinity, emotion, and prison research*, „Qualitative Inquiry”, 2014, vol. 20(4), s. 392–403; Crowe B., Bennett J., *The Prisoner*, Abingdon 2012, Routledge.

⁷ Szczepanik R., Siebert S., *The Triple Bind of Narration: Fritz Schütze’s Biographical Interview in Prison Research and Beyond*, *Sociology-The Journal of the British Sociological Association*. 2015 February 26, doi: 10.1177/0038038515570145.

instytucjonalnego systemu zapobiegania przestępczości i dokonujący się w jego obrębie proces kształtowania (a właściwie: ugruntowywania się) społecznej tożsamości recydywisty, to trzon opracowania stanowią trzy rozdziały – „Kariery instytucjonalne”, „Oswajanie więzienia” i „Oswajanie wolności”.

W rozdziale III przybliżyłam problematykę kariery instytucjonalnej recydywistów, wskazując na jej właściwości i cechy (w oparciu o które wyłaniają się wzory tych karier - rozdział VI). W materiale biograficznym odnalazłam kompletny zestaw instytucjonalnych form systemu zapobiegania sieroctwu społecznemu (pogotowia opiekuńcze, domy dziecka, rodziny zastępcze) oraz przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości młodzieży (ośrodki socjoterapii, młodzieżowe ośrodki wychowawcze – „państwowe” i te, które prowadzone były przez organizacje pozarządowe i związki wyznaniowe, zakłady poprawcze, schroniska, policyjne izby dziecka itp.). Uczestnicy moich badań byli podopiecznymi i wychowankami wszystkich z nich. Można powiedzieć, że ich osobiste doświadczenia życiowe potwierdzają płonność nadziei podzielanych przez „zdrową” część społeczeństwa, że: „instytucje izolacyjne są skutecznym rozwiązaniem i mogą zmienić przestępcę w lepszego człowieka”⁸, w tym również „niesforenego, młodego buntownika”, w „poprawnego ucznia”. W rzeczywistości, każdej z instytucji (bez względu na jej status formalno-prawny) uczestnicy moich badań nadawali jedynie znaczenie szczebla drabiny, która nieuchronnie prowadzi ich do zakładu karnego. Bycie recydywistą to w istocie wspinanie się po szczeblach instytucji – od najniższych rangą (opiekuńczych), poprzez średniej pozycji (ośrodki wychowawcze), cięższego kalibru (zakłady poprawcze) po jednostki penitencjarne (areszty, zakłady karne). Te ostatnie stanowią naturalny i nieuchronny efekt instytucjonalnej drogi życiowej, którą sami badani określali mianem „kariery”.

Kolejny rozdział traktuje o rozwoju kariery instytucjonalnej wewnątrz samej instytucji, która dokonuje się w obrębie grupy innych karierowiczów i w relacjach z personelem. Dla początkujących recydywistów więziennych podstawową publicznością ich działań są współosadzeni karierowicze (znajdujący się na różnym poziomie kariery instytucjonalnej). Uwagę zwraca determinacja, jaka kieruje działaniem pierwszy raz osadzonych młodocianych, u podstaw której leży świadomość gry o wysoką stawkę. Pierwszy - drugi pobyt w więzieniu jest kluczowy dla wytwarzanego przez nich wizerunku, który stanie się kolejno ich bagażem (zasobem lub ciężarem) w przebiegu dalszej kariery instytucjonalnej. Wraz ze stopniem zaawansowania tej kariery⁹ zmienia się grupa publiczności, do której kierowany jest spektakl rozgrywający się między karierowiczami. Zaczyna się bowiem toczyć swoista „gra w resocjalizację”, której uczestnikami (i przeciwnikami) jest recydywista więzienny i personel. Owa „gra w resocjalizację” stanowi przedmiot rozważań w rozdziałach następnych.

W rozdziale V („Oswajanie wolności”) bohaterem jest już zaawansowany przestępca – często jest nim multirecydywista - z bagażem wieloletnich i wielokrotnych doświadczeń izolacji więziennych. W relacjach z innymi osadzonymi jego wizerunek jest stabilny, wzmacniany jedynie w grach zakulisowych, bowiem głównym celem, a właściwie obiektem swoich działań czyni personel. Aktywność jego skoncentrowana jest na gromadzeniu dowodów skuteczności systemu resocjalizacji, głównie za sprawą odpowiedniej prezentacji siebie jako osoby, która zasłużyła na przywilej przedterminowego zwolnienia z więzienia. W

⁸ Konopczyński M., *Kryzys resocjalizacji czy(li) sukces działań pozornych, Refleksje wokół polskiej rzeczywistości resocjalizacyjnej*, Warszawa 2013, Wydawnictwo Pedagogium:34.

⁹ W praktyce prawno-penitencjarnej bezpośrednio wiąże się to także z otrzymaniem dotkliwszych czasowo kar pozbawienia wolności.

rozdziale tym wiele miejsca poświęcam „punktom zwrotnym” w karierze instytucjonalnej oraz strategiom podejmowanym przez recydywistów na rzecz powstrzymania się przed przestępczością. To ostatnie w rzeczywistości sprowadza się do minimalizowania ryzyka powrotu do więzienia osób „z dożywcioem (recydywy) na wolności”.

Opracowanie kończy rozdział VI, w którym podejmuję próbę wskazania następstw analizowanych przeze mnie zjawisk dla praktyki pedagogicznej i resocjalizacyjnej. W tej części pracy lokuję między innymi moje wyniki badań w sferze rzeczywistości więziennej, która określana jest mianem „oddziaływań resocjalizacyjnych”. Zdobywane, doskonalone oraz poszerzane w przebiegu kariery instytucjonalnej przez recydywistę kompetencje regulowania relacji z otoczeniem pozwalają mi na tworzenie scenariuszy interakcji służących potwierdzaniu i wzmacnianiu swojego wizerunku w grupie w każdych warunkach instytucji izolacji społecznej. „Zaawansowany” karierowicz to także recydywista, który posiada wysokie umiejętności odczytywania oczekiwań personelu penitencjarnego oraz - co się z tym wiąże - negocjowania definicji siebie jako osoby zresocjalizowanej.

Efekty moich badań i analiz zawartych w prezentowanym opracowaniu polegają przede wszystkim na:

a) wkładzie w refleksję teoretyczną nad tzw. resocjalizacją penitencjarną oraz włączeniu pedagogiki określanej mianem penitencjarnej w naukowy dyskurs „nowej” resocjalizacji¹⁰, która w sposobach definiowania i wyjaśniania zjawisk przestępczości i jej zapobiegania wykracza poza koncepcje behawioralne i psychodynamiczne, a także odwołuje się między innymi do dorobku socjologicznego (interakcjonizmu symbolicznego)

Odwołując się do koncepcji E. Goffmana, nadałam przestrzeni instytucji penitencjarnej wymiar spektaklu teatralnego (poszczególni uczestnicy zamiennie stają się aktorami pierwszo- i drugoplanowymi, reżyserami, publicznością itp.) oraz miejsca (główna scena, kulisy, widownia), w którym toczy się swoista gra „o coś”. Omawianym przeze mnie problemom nadaję znaczenie „gry w resocjalizację”, w której graczami są osadzeni i personel. Najogólniej mówiąc - gra więzienna toczy się o swego rodzaju „punkty”. Celem początkującego karierowicza jest zebranie jak największej puli punktów od współosadzonych (co będzie stanowić o jego sukcesie lub porażce jeśli chodzi o stabilną i pożądaną pozycję socjometryczną w grupie, w tym przede wszystkim zapewnienia sobie środowiska wolnego od represji i przemocy, a także możliwości zaspokajania potrzeb). Natomiast celem strategicznym gry podejmowanej przez zaawansowanego karierowicza jest zachowanie dotychczasowej ilości zdobytych punktów (od innych osadzonych) oraz zdobycie nowych – jednak od innych graczy, tzn. od personelu. Określona pula punktów zdobytych ze strony personelu stanowić będzie bowiem dowód pomyślnie ukończonego procesu resocjalizacji.

W procesie treningu instytucjonalnego recydywiści uczą się oficjalnej nomenklatury resocjalizacyjnej i nie negocjują znaczeń, jakie ona narzuca, lecz ją przyjmują i wchodzą w rolę świadomych użytkowników tego dyskursu. Powoduje to, że osadzeni znajdują się w „potrzasku” resocjalizacji. Narzucany przez instytucję sposób definiowania sytuacji życiowej i wartościowania ich doświadczeń, w istocie jest ważną przyczyną niemożliwości podjęcia

¹⁰ Np. M. Konopczyński, *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę działań kreujących*, Kraków 2014, Impuls; M. Bernasiewicz, *Interakcjonizm symboliczny w teorii i praktyce resocjalizacyjnej*, Kraków 2011, Impuls; B. B. Urban, *Zachowania dewiacyjne w założeniach symbolicznego interakcjonizmu. Inspiracje dla praktyki resocjalizacyjnej*, [w:] Resocjalizacja, T. 1 (red.) B. Urban, J. M. Stanik, Warszawa 2007, PWN.

przez nich rzeczywistej pracy nad własną biografią.¹¹ Problemy te lokuję w zjawisku określanym przez współczesnych pedagogów mianem tzw. pozornej resocjalizacji.¹² W omawianym przeze mnie przypadku, zjawisko to wyraża się adaptacją do warunków instytucji poprzez zarządzanie panującą w niej retoryką opisu rzeczywistości społecznej i własnej sytuacji życiowej. Ponadto podstawowe narzędzia szacowania „skuteczności” resocjalizacji penitencjarnej opierając się jedynie na technikach behawioralnych, stwarzają co najwyżej warunki dla powstrzymywania się przestępców przed zachowaniami dewiacyjnymi i nie sprzyjają rzeczywistym przemianom tożsamościowym (prospołecznym).

Znaczącym produktem zaawansowanej kariery instytucjonalnej jest swoisty „kunszt adaptacyjny” polegający na jednoczesnym zarządzaniu swoją reputacją niezłomnego przestępcy i wizerunkiem osoby zresocjalizowanej przed ogółem publiczności, jaką jest cała społeczność więzienna (penitencjariusze i personel). Jest to sztuka operowania określonymi technikami twarzy¹³ w celu osiągania wzajemnie wykluczających się dążeń – wzmocnienia wizerunku przestępcy-recydywisty i osłabiania go jednocześnie. Im wyższe kompetencje stratyfikacyjne posiada recydywista, tym mniejsze dylematy towarzyszą podejmowanym strategiom „zachowania twarzy” przed zróżnicowaną publicznością. Z jednej strony bowiem recydywista musi operować technikami autoprezentacji siebie w przebiegu regulowania relacji z otoczeniem współpenitencjariuszy (podtrzymywania lub renegocjowania swojej pozycji), z drugiej dbać o reputację zasługującego w oczach personelu na określenie mianem zresocjalizowanego.

b) opracowaniu pierwszej polskiej monografii poświęconej osobom odbywającym karę pozbawienia wolności, w której przyjęta została perspektywa interpretatywna w analizie zjawisk przestępczości i procesów resocjalizacji (więziennej)

Poprzez moją pracę, a przede wszystkim przyjęcie przeze mnie interakcyjnie zorientowanej strategii jakościowej w analizowaniu doświadczeń życiowych osób z problemem powrotności do przestępczości, pragnę wnieść wkład w naukową refleksję pedagogiki resocjalizacyjnej (zwłaszcza „więziennej”) nad rozumieniem charakteru oddziaływania instytucji resocjalizacyjno-penitencjarnych na osoby (młodych ludzi, dorosłych), którzy wchodzą w konflikt z prawem i/lub wykazują cechy demoralizacji. W Polsce zagadnienie przestępczości dorosłych oraz problemy resocjalizacji i readaptacji społecznej tychże nie stanowiły do tej pory przedmiotu pogłębionych analiz empirycznych z zastosowaniem tej perspektywy teoretyczno-metodologicznej nie tylko na gruncie pedagogiki resocjalizacyjnej.

c) wkładzie w refleksję metodologiczną nad badaniem środowiska więziennego – dokonałam przeglądu i analizy piśmiennictwa naukowego poświęconego badaniom jakościowym w środowisku więziennym oraz skonfrontowałam doświadczenia innych badaczy z własnymi (nadając omawianym problemom wymiar „osobistego doświadczenia”). Scharakteryzowałam trudności, a także potencjał jaki tkwi w technice wywiadu narracyjnego w badaniach przestępców („metodyka” prowadzenia wywiadu narracyjnego sprzyja

¹¹ Por. McKendry J. P. *“I’m very careful about that”: Narrative and agency of men in prison*, „Discourse and Society”, 2006, vol. 17(4), s. 473–502.

¹² Konopczyński M., *Kryzys resocjalizacji...*:34; Urban B., *Zmiana tożsamości i destygmatyzacja przestępcy w procesie instytucjonalnej resocjalizacji jako warunek readaptacji społecznej*, [w:] Z. Jasiński, D. Widelak (red.), *W poszukiwaniu optymalnego modelu więzienia resocjalizującego*, *Studia i rozprawy z pedagogiki resocjalizacyjnej*, t. 3, Opole 2010, Wydawnictwo UO: 34-58.

¹³ Goffman E., *Rytuał interakcyjny*, Warszawa 2006, Wydawnictwo Naukowe PWN; Goffman E., *Spotkania. Dwa studia z socjologii interakcji*, Kraków 2010, Nomos.

pozyskaniu autentycznych i pogłębionych danych, w niewielkim stopniu przetworzonych przez strategię autoprezentacyjną, powodowane lękiem i nieufnością wobec badacza).

d) wkładzie w rozwój refleksji nad uwarunkowaniami readaptacji społecznej powrotnych przestępców

Analiza uwarunkowań readaptacji społecznej powrotnych przestępców ma swój początek w ogólnych strategiach przyjętego „stylu życia” w instytucji. Wyłoniłam dwa – „żyjący życiem więziennym” i „wizją życia na wolności”. Konsekwencje i uwarunkowania tak przyjętych stylów życia w instytucji są różnorakie; w kontekście readaptacji społecznej czynnikiem je różnicującym jest posiadana „koncepcja wolności” (tj. budowanie planu oraz pozyskiwanie warunków, które sprzyjają jego realizacji po opuszczeniu więzienia). Nie oznacza to, że wszyscy „żyjący wizją życia na wolności” formułują plany nastawione na zerwanie ze swoją działalnością dewiacyjną. Wyłoniłam trzy strategie prób zerwania z wizerunkiem (osoby niewiarygodnej społecznie, podejrzanej, winnej) oraz uniknięcia (kolejnego) powrotu do więzienia: po pierwsze, wielokrotni przestępcy podejmują próby zerwania ze swoim wizerunkiem poprzez ucieczkę przed „recydywą”. Po drugie, kamuflują swój status, a po trzecie (intencjonalnie) zarządzają negatywnym wizerunkiem.

Ucieczka od wizerunku w rzeczywistości jest tworzeniem warunków zorientowanych na unikanie sytuacji „pokusy” poprzez próby włączenia się w nurt życia oferowanego przez środowisko wsparcia (nieprzestępcze zasoby środowiskowe), które recydywiści posiadają (najczęściej zbudowane w trakcie pobytu w więzieniu). Ta strategia readaptacyjna obciążona jest dużym ryzykiem porażki zwłaszcza w odniesieniu do recydywistów z relatywnie niewielkim bagażem doświadczeń życiowych. Ucieczka to w istocie pozorowanie (krócej lub dłużej rozłożonego w czasie) życia według „nieswoich” standardów¹⁴. Wsparcie środowiskowe, stanowiące dla recydywisty punkt wyjścia dla „ucieczki”, w istocie jest narzędziem trzymającym jego pokusy „w ryzach”, dyscyplinującym i karzącym w razie prób renegeacji wcześniej ustalonego planu. Sukces „ucieczki” jako strategii powstrzymywania się od przestępczości jest specyficznym produktem praktyki wychowawczej opartej na przesłankach „klasycznej” pedagogiki resocjalizacyjnej i jest swoistą próbą zamknięcia przeszłości, wypierania jej (i się z niej) ze swojego życia.

Kamuflowanie wizerunku recydywisty polega na minimalizowaniu ryzyka powrotu do więzienia poprzez zmianę swojej aktywności kryminalnej z brawurowej na zachowawczą. Jest więc to rodzaj ulepszenia swojej dotychczasowej działalności przestępczej. Recydywiści przejawiają dużą wiarę w swoje umiejętności przestępcze oraz szacują warunki porażki i powodzenia swojego stylu życia. Jeszcze w trakcie pobytu w więzieniu zawierają pożądane sojusze wspólnicze oraz snują plany przestępcze. Często w ich wizję życia po opuszczeniu więzienia wpisuje się „skok życia” nastawiony na zdobycie pieniędzy pozwalających zerwać

¹⁴ Zjawiska tego nie postrzegam przez pryzmat świadomego fałszu czy blefu stosowanego przez recydywistę, ale przejawianego przez niego optymizmu w sukces swoich działań, motorem którego jest specyficzna próba „uwierzenia oszusta we własne oszustwo” i dostosowania się do oczekiwań otoczenia nawet za cenę utraty swojej tożsamości. Jest to więc zjawisko, które M. Konopczyński określa mianem zdejmowania starego i przywdziania nowego – cudzego i nieprzyswojonego – kostiumu tożsamościowego, który jest wyprodukowany w przebiegu rozmaitych oddziaływań opartych na treningu czy terapii resocjalizacyjnej. Konopczyński M., *Współczesne kierunki zmian w teorii i praktyce resocjalizacyjnej. Twórcza resocjalizacja – od korekcji do rozwoju*, „Probacja”, 2009, nr 1: 63–87.

ostatecznie z przestępczym stylem życia (tj. zastosować strategię „ucieczki”) lub mocno go ograniczyć (w obawie przed powrotem do więzienia). Kamuflującymi są również i ci, którzy przejawiają niską wiarę w swoje możliwości powstrzymywania się przed przestępczością. Kamuflowaniem będzie tu prowadzenie podwójnego życia i świadome balansowanie pomiędzy światem nieprzestępczym i przestępczym.

Konfrontacja, to rodzaj świadomego i intencjonalnego zarządzania swoją kryminalną i instytucjonalną przeszłością przez recydywistę. W odróżnieniu od „uciekających” stawiają czoła swojej przeszłości. Identyfikują zasoby, jakie posiadli dzięki swoim doświadczeniom. Posiadają bardzo wysoką samoświadomość i – w odróżnieniu od dwóch powyżej opisanych strategów – autentyczną wiarę w możliwości powstrzymywania się przed przestępczością (nie: powrotem do więzienia).

W pracy opisałam również tzw. „punkty zwrotne” w życiu recydywistów, które uruchamiają pracę nad biografią oraz odmienny niż dotychczas nurt myślenia o sobie i otoczeniu. Są to wydarzenia, po których recydywista nabywa silne przekonanie, że zaszła w nim diametralna przemiana. Określone doświadczenie (np. udział w terapii uzależnień, drastyczna reorientacja układu sił i pozycji społecznej w rodzinie, poznanie kobiety) uruchamia silne refleksje potęgowane wynikiem sporządzanego bilansu zysków i strat towarzyszących wieloletniej izolacji więziennej („utrata życia”).

Uzyskane wyniki badań mają duże walory aplikacyjne, a **możliwości ich wykorzystania** mogą być następujące:

- na poziomie metodyki pracy z osadzonymi: wartości aplikacyjne upatruję we wskazanych przeze mnie w rozprawie czynnikach stanowiących źródła porażki recydywistów w działaniach na rzecz urzeczywistniania budowanego w więzieniu planu życia bez przestępczości na wolności (np. zjawisko „zachłyśnięcia się wolnością”) oraz dających podstawy sukcesu („punkty zwrotne” „oślnienie dewiacyjne”); rozumieniu uwarunkowań autoprezentacyjnych więźniów (z doświadczeniem pierwszych pobytów w zakładzie karnym i multirecydywistów więziennych) oraz następstw dla praktyki resocjalizacyjnej;

- na poziomie refleksji teoretycznej: dostarczenie aparatu pojęciowego, który posłużyć może do badania i analizy przyczyn, przebiegu i rezultatu działań osób „uwikłanych” w prawno-społeczny system zapobiegania demoralizacji i przestępczości, a także przeobrażeń dokonujących się w obrębie tzw. „drugiego życia” w więzieniu;

- na poziomie metodyki badań w środowisku więziennym: opis trudności i sposobów ich pokonywania, uwrażliwienie na dylematy etyczne towarzyszące badaczowi rzeczywistości społecznej osób wykluczanych i wykluczonych.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Oprócz monografii przedstawionej jako osiągnięcie w rozumieniu art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. mój dorobek naukowy stanowi łącznie 64 publikacje. 60 z nich obejmuje mój rozwój naukowy po doktoracie, w tym: 2 autorskie monografie, 4 monografie pod współredakcją naukową, 35 rozdziały w monografiach, 18 artykułów w czasopismach naukowych, w tym dwa w pismach znajdujących się na tzw. liście filadelfijskiej (Lista A MNiSW) oraz 1 sprawozdanie z

prowadzonych badań naukowych opublikowane w czasopiśmie zagranicznym. Szczegółowy wykaz publikacji znajduje się w załączniku nr 3.

Mój dotychczasowy dorobek naukowy można podzielić na dwa dość wyraźne etapy. W latach 2000. analizy naukowe i wnioski sytuowałam na pograniczu pedagogiki społecznej, resocjalizacyjnej oraz dewiacji i patologii społecznej. Co prawda zagadnienie przestępczości osób dorosłych obejmowało moje zainteresowania naukowe, ale stanowiło ono wyraźny margines eksploracji i analiz. Podejmowanym przeze mnie interpretacjom problematyki demoralizacji i przestępczości nadawałam silny kontekst „rodzaju” (*gender*). Ponadto ujmowałam problemy przez pryzmat warunków sprzyjających rozwojowi przestępczości i rodzajów reakcji na nią (społeczna kontrola formalna i nieformalna, działania systemu wsparcia instytucjonalnego itp.). W drugim etapie mojej pracy naukowej (od mniej więcej 2008 roku) zagadnienia pedagogiki resocjalizacyjnej, w tym „więziennej” zajmują zasadniczy obszar moich poszukiwań, analiz teoretycznych i empirycznych. Dotychczasowy dorobek naukowy skoncentrowany jest wokół czterech głównych obszarów tematycznych:

5.1. Prace poświęcone prawno-społecznemu systemowi zapobiegania przemocy (ze szczególnym uwzględnieniem roli organizacji pozarządowych w społeczeństwie demokratycznym)

Lokowanie mojego dorobku w obszarze pedagogiki społecznej oraz dewiacji i patologii społecznych wy pływało w dużej mierze z doświadczeń, jakie wyniosłam z pracy w organizacjach pozarządowych¹⁵ zajmujących się prawami człowieka i przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie (przełom lat 90. i 2000.). Doświadczenia zawodowe i działalność społeczna z tego okresu stanowiły bezpośrednią inspirację do określonych poszukiwań i analiz naukowych.¹⁶

Rezultatem moich zainteresowań naukowych oraz aktywności społecznej z początków lat 2000. jest kilkanaście publikacji naukowych. W omawianym czasie problematyka działalności organizacji pozarządowych, zwłaszcza ich miejsca w systemie zapobiegania przemocy słabo zaznaczała się na kartach polskiego piśmiennictwa naukowego. Działalność organizacji pozarządowych oraz analizy sił społecznych tkwiących w tzw. trzecim sektorze była pewnym obszarem analiz pedagogów specjalnych w odniesieniu do systemu wsparcia

¹⁵ Od połowy lat 90. do końca lat 2000. silnie związana byłam ze środowiskiem organizacji pozarządowych, takich jak: Fundacja Centrum Praw Kobiet w Warszawie, Centrum Praw Kobiet Oddział w Łodzi, Stowarzyszenie Kobietylodz.pl, Fundacja Zaufania Społeczne *Publica Fides*. Działaniom organizacji pozarządowych nadają ważne znaczenie i rolę, jakie mają do odegrania w społeczeństwie, co powoduje, że w przebiegu niemal całej mojej pracy dydaktyczno-naukowej tzw. trzeci sektor zajmuje ważne miejsce w rodzaju i zasięgu mojej działalności na rzecz przeciwdziałania patologiom społecznym i przestępczości (np. współpraca z Fundacją po DRUGIE z Warszawy).

¹⁶ Już pod koniec lat 90. nabywałam i rozwijałam warsztat metodologiczny poprzez prowadzenie badań w ramach projektów realizowanych Fundację Centrum Praw Kobiet. W ich obrębie prowadziłam wywiady (diagnoza sytuacji życiowej kobiet, ich potrzeb itp.), z kobietami-ofiarami przemocy domowej, które odbywały karę pozbawienia wolności z powodu zabójstwa partnera Z perspektywy czasu było to ważne doświadczenie ponieważ „oswajałam” się ze środowiskiem instytucji totalnej i kiedy trażałam do niego kolejny raz - przy okazji realizowania przeze mnie badań dotyczących karier instytucjonalnych recydywistów – bariery tkwiące w badanych i we mnie – badaczki nie miały charakteru nowych trudności, pokonanie których jest dla mnie nowym doświadczeniem. Rezultatem tych doświadczeń i badań empirycznych jakie prowadziłam w tamtym czasie i które kontynuowałam w drugiej połowie lat 2000. jest publikacja: *Doświadczenie wtórnej wiktyimizacji przez kobiety-ofiary przemocy w rodzinie*, [w:] O. Czerniawska (red.), *Andragogiczny wymiar wydarzeń osobistych i globalnych w badaniach biograficznych*, Wyd. AHE w Łodzi, Łódź 2010: 267-282.

osób niepełnosprawnych. Problemy zapobiegania przemocy w działaniach organizacji pozarządowych właściwie nie były obecne w dyskursie naukowym pierwszej połowy lat 2000 w Polsce. Podjęłam się próby wypełnienia tej luki i swoim dociekaniom naukowym dałam wyraz w cyklu artykułów skoncentrowanych wokół problematyki organizacji pozarządowych i ich znaczenia dla rozwoju prawnospołecznego systemu przeciwdziałania zjawiskom patologizującym relacje społeczne, zwłaszcza rodzinne. Cykl ten rozpoczyna artykuł zamieszczony w 2004 roku w Rocznikach Pedagogiki Rodziny. Studia i Rozprawy pt. tytuł: *Spółeczno-prawny system przeciwdziałania przemocy wobec dziecka w rodzinie* (T. VII: 109-116). W 2005 roku ukazało się opracowanie pt. *Rola organizacji pozarządowych w systemie zapobiegania przemocy w rodzinie* (w książce pt. „Zagrożenia współczesnej rodziny. Wieloaspektowość pomocy instytucjonalno-prawnej” pod redakcją G. Makieło-Jarża, wydanej przez Oficynę Wydawniczą AFM w Krakowie), a w 2006 roku artykuł napisany wraz z P. Dzieduszyńskim: *Organizacje pozarządowe w systemie doskonalenia zawodowego policji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, „Edukacja Dorosłych”, nr 1-2: 67-76.

W następnych latach moim analizom nadawałam kontekst kulturowo-społeczny oraz sytuowałam interesujące mnie zagadnienia systemowego i instytucjonalnego wsparcia ofiar przemocy w rodzinie w obszarze formalnej i nieformalnej reakcji kontroli społecznej. Zagadnienia te stanowiły przedmiot zainteresowania i opisu w publikacjach z 2007 roku (*Feministyczne inspiracje do badań nad rodziną*, w: red. H. Marzec, M. Pindera, Problemy rodziny na początku trzeciego tysiąclecia, Tom 1, Wyd. UJK, Piotrków Tryb.: 77-88), z 2008 roku (*Sekundäre Viktimisation der Frauen-Opfer hauslicher Gewalt*, w: red. A. Kieszkowska, Horizonte Der Sozialen Wiedereingliederung, wyd. UH-P w Kielcach, Kielce: 119-131), 2009 (*Organizacje feministyczne w systemie przeciwdziałania przemocy wobec kobiet*, w: red. M. Gawęcka, Wielowymiarowość kryzysu w rodzinie. Aspekt interdyscyplinarny zjawiska, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Tryb.: 257-266 oraz z 2010 roku (*Doświadczenie wtórnej wiktymizacji przez kobiety-ofiary przemocy w rodzinie*, w: O. Czerniawska (red.), Andragogiczny wymiar wydarzeń osobistych i globalnych w badaniach biograficznych, Wydawnictwo AHE w Łodzi, Łódź: 267-282).

Zagadnienia doświadczania przemocy, jej objawów i konsekwencji lokowałam także w problemach wychowania i socjalizacji rodzinnej oraz uwarunkowaniach edukacyjno-kulturowych sprzyjających rozwojowi lub hamowaniu negatywnych zjawisk. Tematyka ta stanowiła przedmiot moich analiz w opracowaniach opublikowanych w 2007 roku: *Spółeczno-kulturowa „płeć” agresji* (w: „Socjologiczne i psychopedagogiczne aspekty przemocy”, red. J. Wawrzyniak, Wyd. WSHE w Łodzi, Łódź: 57-68.) oraz *Niektóre patologiczne zachowania matek* („Pedagogika Rodziny. Opieka i wychowanie we współczesnej rodzinie”, nr 2: 81-90), a także w pracy z roku 2008 pt. *Opieka i wychowanie dziecka w rodzinie matek nadużywających alkoholu*, (w: „Rodzina wobec współczesnych problemów wychowania”, red. M. Duda, wyd. PAT w Krakowie, Kraków: 65-79). Kulturowo-społeczne warunki sprzyjające powstawaniu i utrwalaniu zjawisk patologizujących relacje interpersonalne w miejscu pracy stanowiły cel moich analiz w opracowaniu, które przygotowałam wraz Edytą Pietrzak pt. *Przemoc seksualna wobec kobiet w miejscu pracy. Identyfikacja zjawiska i jego źródła* (w: red. R. Szczepanik, J. Wawrzyniak, Różne spojrzenia na przemoc, Wyd. WSHE w Łodzi, Łódź 2008: 135-146).

Problemy patologii w relacjach interpersonalnych – zwłaszcza przemocy i agresji – stanowiły znaczący obszar moich analiz naukowych, który uwieńczony został w 2008 roku pracami redakcyjnymi nad monografią naukową, którą przygotowałam wraz z Joanną Wawrzyniak.

Książka pt. *Różne spojrzenia na przemoc* (ss. 284) została wydana przez WSHE w Łodzi. Na jej strukturę składają się trzy rozdziały (oblicza przemoc, jej kulturowo-społeczne uwarunkowania oraz profilaktyka). Opracowanie ma charakter interdyscyplinarny; kluczowa kategoria w pracy (przemoc) analizowana jest przez pryzmat obecnego w kulturze zjawiska estetyzacji zła, czynników ryzyka doświadczania i stosowania przemocy (np. wiek, płeć, zaburzenie rozwojowe) oraz prawnych i pedagogicznych aspektów przeciwdziałania.

Pragnę ponadto nadmienić, że tematyka przemocy, zwłaszcza w relacjach rodzinnych oraz systemowe i instytucjonalne możliwości zapobiegania zjawisku i wsparcia ofiar była również przedmiotem szeregu moich wystąpień na konferencjach o randze międzynarodowej (w 2005 roku: V Międzynarodowa Konferencja Naukowa Krakowskiej Wyższej Szkoły im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego: Państwo, społeczeństwo, gospodarka, referat: *Rola organizacji pozarządowych w systemie zapobiegania przemocy w rodzinie*; w 2007 roku: III Międzynarodowa Konferencja Naukowa WSHE w Łodzi: „Narracje: bieg życia, bieg historii. Edukacyjne przesłanie”, referat: *Doświadczenie wtórnej wiktylizacji przez kobiety-ofiary przemocy w rodzinie*; w 2009 roku: Międzynarodowa Konferencja Naukowa, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy J. Kochanowskiego w Kielcach, VII Świętokrzyskie Dni Profilaktyki: Kobieta w rodzinie-nadzieje i zagrożenia, referat: *Wtórna wiktylizacja kobiet-ofiar przemocy w rodzinie*). W 2007 roku byłam inicjatorką oraz współorganizatorką ogólnopolskiej konferencji naukowej („Prawno-społeczny system przeciwdziałania przemocy”), która miała miejsce w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej w Sieradzu.

Zainteresowanie rolą organizacji społecznych w prawno-społecznym systemie zapobiegania przemocy w rodzinie spowodowało również wkroczenie przeze mnie na obszar andragogiki (doskonalenie zawodowe służb społecznych), czemu dałam dowód w cyklu moich wystąpień na naukowych konferencjach ogólnopolskich (szczegółowy ich wykaz przedstawiam w załączniku 3).

Swoje zainteresowania naukowe dotyczące zagrożeń i patologii w relacjach interpersonalnych oraz znaczenia organizacji pozarządowych w systemie edukacji społecznej nastawionej na umiejętność identyfikowania oraz zapobiegania negatywnym zjawiskom społecznym, w tym dyskryminacji ze względu na płeć, urzeczywistniałam „w działaniu” poprzez realizację projektów i udział w kampaniach społecznych – na poziomie krajowym i międzynarodowym. Przede wszystkim miało to miejsce w projekcie dotyczącym edukacji społecznej i przeciwdziałania molestowaniu seksualnemu kobiet w miejscu pracy, który realizowałam w latach 2005-2006 w ramach Daphne Projekt (*Work Safe Place for Women Information Campaign Against Sexual Harassment At Work*) przy Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi oraz w 2006 roku, w międzynarodowym projekcie koordynowanym przez Fundację Centrum Praw Kobiet Oddział w Łodzi poświęconym przemianom ról rodzinnych ról społecznych we współczesnej rodzinie europejskiej (*Equal Partners. Reconsidering the role of men in work and private live*), a także w szeregu inicjatyw organizacji pozarządowych (Amnesty International, Centrum Praw Kobiet, Kobietylodz.pl) o zasięgu lokalnym (np. prelekcje i wykłady w ramach Międzynarodowej Kampanii 16 dni Przeciw Przemocy, jesień 2007).

Jako że moim analizom i wnioskom naukowym towarzyszyło głębokie przekonanie o konieczności edukacji obywatelskiej oraz potrzebie rozwijania świadomości prawnej i kompetencji obywatelskich w zakresie dochodzenia swoich praw w państwie demokratycznym do problematyki tej powróciłam raz jeszcze pod koniec lat 2000. nadając

swoim studiom teoretycznym i empirycznym inny niż dotychczasowy wymiar. O ile wcześniej koncentrowałam swoją uwagę na problemach nieformalnej i formalnej reakcji kontroli społecznej w systemie zapobiegania i wsparcia ofiar – szczególnie przestępstw przeciwko rodzinie, o tyle przedmiotem mojego projektu badawczego (AHE nr 1/II/09), jaki realizowałam w latach 2009-2010 był społeczny świat wartości i w jego kontekście – wychowanie młodego pokolenia do życia w społeczeństwie demokratycznym. Rezultaty moich badań zaowocowały kilkoma publikacjami oraz udziałem w konferencji naukowej.

Najważniejszą była monografia, którą napisałam wraz z Edytą Pietrzak i Łukaszem Zaorskim-Sikorą, pt. *Aksjologia życia publicznego* (ss. 305). Książka została wydana w 2011 roku przez Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi.

Analizowanym w książce pojęciom, problemom i dylematom podejmowanym w ramach aksjologii nadaliśmy perspektywę interdyscyplinarną, a szczególnie istotną jest dla mnie trzecia część omawianej monografii. Treści w niej zawarte odnoszą się bowiem do procesu przygotowania młodego pokolenia do życia w społeczeństwie demokratycznym. Zasadniczą kategorią pojęciową analiz jest edukacja obywatelska w kontekście współczesnej idei edukacji demokratycznej, w której podkreśla się zapobieganie wszelkim formom procesów indoktrynacji. Skonfrontowaliśmy ją z praktyką edukacyjną polskich szkół oraz wskazaliśmy na potencjały tkwiące w środowisku szkolnym dla rozwoju kompetencji obywatelskich.

Główne tezy dociekań naukowych w obszarze edukacji szkolnej zawarliśmy także w publikacji pochodzącej z 2010 roku, pt. *Szkice z historii wychowania obywatelskiego* („Przegląd Badań Edukacyjnych”, nr 10-11: 117-142). Wyniki badań (funkcjonowanie samorządów szkolnych), które wykorzystaliśmy w naszej książce zostały przeze mnie zaprezentowane w opracowaniu z 2011 roku pt. *Kształcenie do życia w społeczeństwie demokratycznym* (rozdział w monografii pod redakcją M. Chomczyńskiej-Rubachy pt. „Podręczniki i poradniki. Konteksty. Dyskursy. Perspektywy”, wyd. Impuls). Kluczowe wątki z analiz zawartych w monografii pt. *Aksjologia życia publicznego* miałam także okazję przedstawić na VIII Zjeździe Pedagogicznym (UMK Toruń, 2010) poświęconym teorii i praktyce edukacyjnej (*Po życie sięgać nowe. Teoria a praktyka edukacyjna*). Przedstawiony przeze mnie referat nosił tytuł: *Między teorią a praktyką szkolnego kształcenia w zakresie obywatelskości*.

5.2. Zachowania dewiacyjne dziewcząt i kobiet. Perspektywa płci (rodzaju) w resocjalizacji

Drugim rozległym obszarem moich poszukiwań teoretycznych i badań empirycznych jest problematyka płci/rodzaju w resocjalizacji. Studia teoretyczne i badania empiryczne nad edukacją rodzajową podjęłam w drugiej połowie lat 2000. pracując w Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, w Katedrze Teorii Wychowania i Socjologii Edukacji prof. zw. dr hab. Marioli Chomczyńskiej-Rubachy. W latach 2004-2006 teoretyczne perspektywy badań nad „rodzajem”, funkcje edukacji w kulturowym wytwarzaniu znaczeń związanych z płcią oraz analiza praktyk edukacyjnych, w tym przede wszystkim tzw. ukrytych przekazów dotyczących płci stanowiły przedmiot analiz i dyskusji naukowych podczas cyklu ogólnopolskich konferencji zorganizowanych przez Katedrę Teorii Wychowania i Socjologii Edukacji w AHE w Łodzi. W 2004 roku, na pierwszej z nich („Płeć i rodzaj w edukacji”) w referacie pt. *Nauczyciele wobec zachowań szkolnych uczniów i uczennic starszych klas szkoły podstawowej* przedstawiłam wyniki badań, jakie przeprowadziłam w losowo dobranych łódzkich szkołach. Przedmiotem mojego zainteresowania uczyniłam przekazy dotyczące płci transmitowane przez nauczycieli.

Na kolejnych konferencjach zagadnienie płci (rodzaju) odnosiłam już do problemów pedagogiki resocjalizacyjnej. W 2005 roku zrealizowałam badania w łódzkich ośrodkach wychowawczych. Analizie poddałam dokumenty nieletnich dziewcząt i chłopców, w których poddawano diagnozie ich proces demoralizacji oraz dokonano oceny i szacowania natężenia, a nawet rodzaju procesu wykołajenia. W tym samym roku, na konferencji zorganizowanej przez prof. M. Chomczyńską-Rubachę („Role płciowe. Socjalizacja i rozwój”) zaprezentowałam wyniki badań, których analiza upoważniła mnie do sformułowania wniosku o istnieniu różnic w opisie stopnia, natężenia oraz określaniu rodzaju demoralizacji młodych ludzi ze względu na ich płeć, czemu nadałam znaczenie ryzyka tzw. „podwójnych standardów” diagnostycznych w resocjalizacji. Wskazałam również na możliwe konsekwencje identyfikowanego przeze mnie zjawiska.

Inspiracją dla kolejno podjętego przeze mnie obszaru moich studiów empirycznych była koncepcja Sandry L. Bem¹⁷ o różnicach wynikających z płci i jej badania nad płcią psychologiczną, w tym „szacowanie” męskości u kobiet i „kobiecości” u mężczyzn. Za pomocą Testu Rozwoju Ról Płciowych (TRRP)¹⁸ M. Chomczyńskiej-Miliszkievicz zbadałam kobiety i mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności za kradzież z użyciem przemocy (rozbój). Zarówno w statystykach policyjnych i sądowych, jak i w stereotypowym odbiorze rozboje to przestępstwa charakterystyczne dla mężczyzn. Moje analizy były próbą odpowiedzi na pytanie o „męskość” kobiet, które popełniły ten rodzaj przestępstwa. W istocie było to badanie stadium rozwoju ról płciowych, na jakim się znajdują, czyli ustalenie - jakie cechy i atrybuty (zgodne/niezgodne z płcią) są ich udziałem. Wyniki badań w tym zakresie przedstawiłam na dwóch konferencjach naukowych w 2006 roku. W odniesieniu do kobiet i mężczyzn na Konferencji pt. „Teoretyczne perspektywy badań nad rodzajem” (AHE w Łodzi) oraz w tym samym roku – pogłębione analizy dotyczące jedynie przestępczyń - na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej pt. „Zachowania dewiacyjne nieletnich dziewcząt i kobiet”(AHE w Łodzi, APS im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie).

Druga ze wspomnianych wyżej konferencji była rezultatem nawiązania przeze mnie współpracy z dr hab. Ireną Pospiszyl. Zorganizowana przez nas konferencja naukowa była próbą integracji środowiska naukowego zajmującego się przestępczością i demoralizacją kobiet. W połowie lat 2000. nasza inicjatywa naukowa wypełniała wyraźną lukę w tym zakresie. Problemy dewiacji kobiet nie stanowiły bowiem specyficznego i odrębnego przedmiotu dyskusji naukowych w Polsce. Trudno było znaleźć opracowania naukowe traktujące to zagadnienie w sposób kompleksowy¹⁹ i ze wskazaniem na teoretyczne perspektywy interpretacji zjawiska demoralizacji i przestępczości kobiet.

W kolejnych latach pogłębiałam badania empiryczne i analizy teoretyczne nad problematyką demoralizacji i przestępczości kobiet oraz kryterium „rodzaju” w praktyce resocjalizacyjnej. Podjętym przeze mnie projektem badawczym były analizy mające na celu weryfikację tezy, że płeć wychowanka placówki resocjalizacyjnej jest czynnikiem różnicującym oddziaływania wychowawców ze względu na (preferowane) realizowane cele wychowawcze, które przekładają się na oczekiwania formułowane wobec zachowania młodego człowieka oraz stanowią o sposobie jego oceny. Moje studia teoretyczne i empiryczne wpisywały się w

¹⁷ Bem S. L., *Androgynia psychiczna a tożsamość płciowa*, [w:] Zimbardo P.G., Ruch F.L., (red.), *Psychologia i życie*, PWN, Warszawa 1998.

¹⁸ Chomczyńska-Miliszkievicz M., *Edukacja seksualna w społeczeństwie współczesnym. Konteksty pedagogiczne i psychospołeczne*, Lublin 2002, Wyd. UMCS.

¹⁹ Nieliczne prace poświęcone omawianej tematyce pochodzą z lat 80. i 90.

badania nad ukrytym programem wychowania młodzieży nieprzystosowanej społecznie w instytucjach resocjalizacyjnych. Dodatkowo analizy te uzupełniłam o dane pochodzące z badań innej grupy wychowawców – surdopedagogów, uzyskując ciekawe studium porównawcze jeśli chodzi o priorytetowe cele, jakie wyznaczają (i podejmują się ich realizacji) wychowawcy młodzieży niesłyszącej i zdemoralizowanej.

Analizy naukowe poświęcone ukrytym przekazom socjalizacyjnym (ze względu na płeć) zarówno na polu pedagogiki resocjalizacyjnej, jak i specjalnej – w omawianym przeze mnie okresie czasu były nieobecne w polskim dyskursie naukowym. Właściwie do dziś tematyka ta jest wciąż niedocenianym polem zainteresowań pedagogów resocjalizacyjnych i dlatego moje badania z lat 2004-2006 (acz przyczynkowe) traktuję jako oryginalny wkład w rozwój dyskusji naukowej poświęconej edukacji rodzajowej i ukrytym przekazom socjalizacyjnym w obrębie resocjalizacji instytucjonalnej wobec nieletnich. Omawiane przeze mnie badania były przeze mnie prezentowane w 2007 roku na VI Ogólnopolskim Zjeździe Pedagogicznym (PTP, UMCS i KUL w Lublinie) „Edukacja-moralność-sfera publiczna” oraz na Międzynarodowej Konferencji Naukowej zorganizowanej przez Polskie Towarzystwo Głuchych i WSHE w Łodzi: „Tożsamość kulturowo-społeczna głuchych”.

Powyżej opisane zagadnienia zajmowały wyraźny margines zainteresowań polskich naukowców - osoby przestępcze i zdemoralizowane traktowane były jako zbiorowa kategoria badawcza (pozbawiona „płci”). Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest język opisu i interpretacji przestępczości z zastosowaniem kategorii teoretycznych wyłonionych w oparciu o badania jedynie przestępczych mężczyzn. Lokowanie problematyki specyfiki dewiacji dziewcząt i kobiet na marginesie naukowego i społeczno-pedagogicznego dyskursu poświęconego resocjalizacji stanowiło zresztą przedmiot moich analiz na innych konferencjach. W 2008, na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej (WSSP ASesor we Wrocławiu) poświęconej „Kategorii ‘Innego’ w naukach społecznych oraz praktyce życia publicznego” zaprezentowałam referat pt. *Społeczno- kulturowe uwarunkowania (braku) udziału kobiet w zorganizowanych grupach przestępczych*. Następnie w 2010 roku (UMK w Toruniu) podczas konferencji pt. „Ukryty program edukacji nauczycieli” przedstawiłam referat traktujący o androcentrycznej narracji w kształceniu pedagogów resocjalizacyjnych. Zagadnienie to stanowiło także obszar mojego wystąpienia na konferencji dydaktycznej w 2014 roku zorganizowanej przez Katedrę Socjologii Polityki i Moralności UŁ i Interdyscyplinarne Seminarium Gender.

Opisane powyżej zainteresowania i pola badawcze znalazły swoje odzwierciedlenie w monotematycznym cyklu opracowań naukowych, jakie opublikowałam w okresie 2004-2010.

Za najważniejszą pozycję uważam przygotowaną wraz z Ireną Pospiszyl monografię (pracę zbiorową pod redakcją naukową) pt. *Zachowania dewiacyjne dziewcząt i kobiet* (ss. 279). Książka została wydana przez WSHE w Łodzi w 2007 roku. W omawianym zbiorze poszczególne rozdziały traktują o specyfice zachowań dewiacyjnych dziewcząt i kobiet, społecznej percepcji tychże oraz problemach resocjalizacji. Pracę rozpoczyna rozdział autorstwa Prof. zw. dr. hab. Andrzeja Bałandynowicz, w którym obszernie i wnikliwie przedstawiona została problematyka różnic pomiędzy zachowaniami dewiacyjnymi kobiet i mężczyzn oraz opis najważniejszych teorii kryminologicznych wyjaśniających je. W książce wiele uwagi poświęcono potocznym i naukowym definicjom „kobiecości” i „męskości” oraz relacjom tych kategorii z dewiacjami (a właściwie ich diagnozą). Nie zabrakło tu miejsca dla charakterystyki reakcji kontroli nieformalnej i formalnej wobec zachowań dewiacyjnych dziewcząt oraz opisu praktyki resocjalizacji. Tematyka poszczególnych rozdziałów stanowi

oryginalny przyczynek do dalszych, pogłębionych i rozszerzonych o inne zachowania dewiacyjne kobiet analiz naukowych. Opracowanie to traktuję jako ważny wkład w dyskusję i rozwój refleksji naukowej nad specyfiką przestępczości i procesu demoralizacji kobiet w Polsce.

Do znaczących dla mnie publikacji, której przedmiotem są opisane powyżej kategorie teoretyczne i empiryczne zaliczam pracę z 2004 roku pt. *Nauczyciele wobec zachowań szkolnych uczniów i uczennic starszych klas szkoły podstawowej*, stanowiącą rozdział 9 książki pod redakcją M. Chomczyńskiej-Rubacha, „Płeć i rodzaj w edukacji” (Wyd. AHE w Łodzi, s. 93-107), opracowanie z 2006 roku pt. *Płeć jako zmienna różnicująca orzeczenie o demoralizacji nieletnich dziewcząt i chłopców* (w: „Role Płciowe. Socjalizacja i rozwój”, red. M. Chomczyńska-Rubacha, wyd. WSHE w Łodzi, s. 161-172), rozdziały monografii z 2007 roku: *Teoretyczne perspektywy interpretacji przestępczości kobiet i mężczyzn* (w: „Teoretyczne perspektywy badań nad edukacją rodzajową”, red. M. Chomczyńska-Rubacha, wyd. WSHE w Łodzi, s. 156-165) i „Kobiecość” i „męskość” kobiet – *sprawczyń rozbojów* (w: „Zachowania dewiacyjne dziewcząt i kobiet”, red. I. Pospiszyl, R. Szczepanik, wyd. WSHE w Łodzi, s. 57-70), a także *Cechy i zachowania wychowanków cenione przez surdopedagogów w kontekście wychowania i socjalizacji rodzajowej* (w książce pod redakcją E. Woźnickiej – „Tożsamość społeczno-kulturowa głuchych”, wyd. PZG, Łódź, s.154-168).

Pod koniec lat 2000. tematykę ukrytych przekazów socjalizacyjnych związanych z płcią oraz zagadnienia specyfiki dewiacji kobiet zawarłam w opracowaniach: *Doświadczenia socjalizacyjne dziecka z ADHD związane z jego rolą płciową*, (w: „ADHD. Polemiki i badania”, red. W. Baranowska, wyd. WSHE w Łodzi, 2008, s. 15-24), *Struktura i dynamika przestępczości kobiet* (w: „Resocjalizacja. Ciągłość i zmiana”, red. M. Konopczyński, B. M. Nowak, wyd. Pedagogium WSPR w Warszawie, 2008, s. 173-188), *(Re)socjalizacja rodzajowa młodzieży nieprzystosowanej społecznie* (w: „Koniec mitu niewinności? Płeć i seksualność w socjalizacji i edukacji”, red. L. Kopciwicz, E. Zierkiewicz, Wydawnictwo Psychologii i Kultury, Warszawa 2009, s. 161-179) oraz w artykule zamieszczonym w 2010 roku w czasopiśmie „Kultura i Edukacja” (nr 2: 80-92) pt. „Płeć resocjalizacji”. *Typ narracji w kształceniu pedagogów resocjalizacyjnych*.

5.3. Problemy demoralizacji nieletnich: wykluczenie społeczne i resocjalizacja

Problemy demoralizacji nieletnich to kolejny obszar moich zainteresowań naukowych, którym poświęciłam wiele uwagi i znaczną część mojego dorobku naukowego. Zagadnienia te właściwie stanowią równoległy nurt i jednocześnie integralny element prowadzonych przeze mnie analiz poświęconych dewiacjom kobiet (nieletnich) oraz karierom recydywistów. Problemy demoralizacji nieletnich analizuję z trzech perspektyw: wsparcia i wychowania instytucjonalnego, reakcji kontroli formalnej oraz readaptacji społecznej.

W latach 2008-2015 moim udziałem stał się cykl naukowych opracowań monotematycznych poświęconych warunkom wykluczenia (i wykluczania) społecznego młodych ludzi, którzy stają się obiektem zainteresowania prawno-społecznego systemu zapobiegania demoralizacji dzieci i młodzieży. Warto zaznaczyć, że ten obszar moich poszukiwań naukowych i analiz empirycznych w dużej mierze koresponduje z tematyką rozdziału III opracowania, które wykazałam jako osiągnięcie habilitacyjne (punkt 4 autoreferatu). Przedmiotem mojego zainteresowania obejmowałam bowiem selekcyjny wymiar formalnej kontroli reakcji społecznej i procesy stygmatyzacji oraz wykluczenia, jakie uruchamia system pedagogiczno-prawny (instytucjonalny) systemu profilaktyki dewiacji młodzieży. W 2008 roku,

rozważania te podjęłam po raz pierwszy na konferencji pt. „Przeciwdziałanie społecznej defaworyzacji dzieci i młodzieży. Kontekst społeczno-edukacyjny”. Pułapki zainteresowania systemu „problemami życiowymi” młodych ludzi opisałam w opracowaniu pt. „Wykluczanie się” i wykluczenie społeczne zdemoralizowanych nieletnich (w: „Przeciw wykluczeniu społecznemu”, red. M. Duda, B. Gulla, wyd. KAT, Kraków 2008, s. 165-185) oraz w rozdziale: *Wpływ instytucji „pomocowych” na proces wykluczenia społecznego dzieci i młodzieży zagrożonej demoralizacją* (w: „Psychospołeczne uwarunkowania defaworyzacji dzieci i młodzieży”, red. K. Hirszel, R. Szczepanik, A. Zbonikowski, D. Modrzejewska, Wydawnictwo DIFIN, Warszawa 2010, s. 31-42). Problem defaworyzacji podjęłam również w artykule pt. *Pedagog szkolny w systemie przeciwdziałania defaworyzacji społecznej uczniów* („Przegląd Badań Edukacyjnych” 2008, nr 6:87-102).

Jeszcze z początków mojego zainteresowania tą problematyką pochodzi monografia opracowana przy współredakcji naukowej z Prof. zw. dr. hab. Krzysztofem Hirszlem, dr. Andrzejem Zbonikowskim oraz mgr Darią Modrzejewską, przy przygotowaniu której aktywnie uczestniczyłam (między innymi jestem pomysłodawczynią ostatecznie przyjętej przez nas kluczowej kategorii analitycznej, wokół której koncentrowały się rozważania naukowe – „defaworyzacja społeczna”²⁰). Książka została wydana w 2010 roku przez wydawnictwo DIFIN w Warszawie i nosi tytuł: *Psychospołeczne uwarunkowania defaworyzacji dzieci i młodzieży* (ss. 207). Monografia ta powstała jako jeden z rezultatów działań naukowych i edukacyjnych realizowanych w ramach międzynarodowego projektu europejskiego JUDGE-Juvenile Delinquents Guided Education – program: Youth in Action w latach 2008-2009 przez Akademię Humanistyczno-Ekonomiczną w Łodzi. W publikacji zostało zaprezentowane wieloaspektowe podejście do zjawiska defaworyzacji, obejmujące zarówno wybrane wymiary społeczne oddziaływań „wykluczających”, jak również uwarunkowania podmiotowe i interakcje szeroko rozumianych czynników psychospołecznych. Zjawisku temu nadane zostały różne wymiary i oblicza, jednakże wspólnym mianownikiem wszystkich analiz podjętych w monografii jest ujmowanie go jako elementu składowego mechanizmów dyskryminacji i społecznej ekskluzji.

Ryzyko wykluczania społecznego młodzieży nieprzystosowanej społecznie jest także kolejno podejmowanym przeze mnie zagadnieniem w toku analiz, jakie były rezultatem badań realizowanych w latach 2014-2015 w łódzkich sądach rodzinnych i nieletnich. Tzw. formalna reakcja kontroli społecznej (w postaci działań sądu rodzinnego i nieletnich) stanowić może poważny zapalnik uruchamiający silne procesy stygmatyzacji młodych ludzi, którzy z różnych przyczyn (i w przebiegu różnych warunków) weszli w konflikt z prawem lub złamali normy obyczajowe obowiązujące w odniesieniu do ich wieku. Badania te realizowałam wraz z dr Magdaleną Staniaszek oraz mgr Agnieszką Jaros z Uniwersytet Łódzkiego.

Pokłosiem naszych prac są dwie publikacje w postaci artykułów w czasopiśmie naukowych. Artykuł pt. „*Nie wiem czego dotyczy to postępowanie w sądzie*”. *O nadawaniu znaczeń niepożądanym zachowaniom dorastających dzieci* (współ. A. Jaros, M. Staniaszek) opublikowany w „*Perspektywach Edukacyjno-Społecznych*” (nr 3: 6-16) jest odzwierciedleniem kierunku moich aktualnych poszukiwań i inspiracji naukowych, w które silnie wpisują się koncepcje interakcyjne i które wywodzą z kręgu kryminologii

²⁰ Na przełomie lat 90. i 2000. termin ten był popularnym określeniem opisu sytuacji życiowej młodzieży nieprzystosowanej społecznie stosowanym przez wychowawców i psychologów działających przede wszystkim w obrębie organizacji pozarządowych, których działania nastawione były na profilaktykę i socjoterapię dzieci zagrożonych społecznie. Intencja towarzysząca terminowi to przeniesienie „ciężaru” demoralizacji z jednostki, na warunki środowiskowe, w jakich wrosła.

antynaturalistycznej. Kontekst teoretyczny dla naszych rozważań wyznaczyły ramy koncepcji *labelingu* i analizy zainicjowane przez interakcjonistów symbolicznych (w tym ważne dla nas pojęcie „demonizowanie zła” F. Tannenbauma). Rok później opublikowałyśmy artykuł w czasopiśmie „Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja” (T. 25: 79-109), pt. *Zobowiązanie do określonego postępowania w strukturze sądowych środków wychowawczych stosowanych wobec nieletnich. Analiza pedagogiczna*²¹).

Instytucja wychowawcza i resocjalizacyjna dla młodzieży to kolejny obszar tematyczny podejmowany w ramach moich zainteresowań problemami demoralizacji młodzieży oraz uwarunkowaniami wykluczenia społecznego. Ważną dla mnie pozycją w obrębie tego nurtu zainteresowań jest opracowanie pt. *Opieka i wychowanie w instytucjach wsparcia społecznego. Diagnoza i kierunki rozwoju* (ss. 352).

Jest to monografia (praca zbiorowa pod redakcją), którą przygotowałam wraz z dr Joanną Wawrzyniak w 2012 roku (książka wydana została przez wydawnictwo AHE w Łodzi). Problemy stanowiące treści poszczególnych rozdziałów pozwalają odpowiedzieć na pytania o formalno-prawne przeobrażenia współczesnych instytucji opiekuńczo-wychowawczych, zmiany (oraz ich kierunki), jakim podlegają wewnętrzne struktury placówek oraz przemiany, jakie dokonały się w zakresie funkcji realizowanych przez współczesne instytucje. Wiodącą perspektywą ujmowania analizowanych problemów jest krytyka tradycyjnych form profilaktyki, opieki i resocjalizacji opartych w istocie na praktykach izolacji i stygmatyzacji społecznej wychowanków. Monografia obejmuje swoim zainteresowaniem ważne zagadnienia wpływu opieki i wychowania instytucjonalnego na wzmacnianie mechanizmu wykluczenia społecznego oraz problemy osób objętych pomocą i oddziaływaniem instytucji opiekuńczo-wychowawczych: dzieci, młodzież, dorośli, seniorów.

Problemy „opieki i wychowania instytucjonalnego” odpowiednio pogłębiałam i analizowałam wraz z dr. hab. Mariuszem Granosikiem i dr Anitą Gulczyńską podczas realizacji badań w obrębie międzynarodowego projektu: *Terapia przez rozwój. Program rozwoju sieci placówek dla młodzieży zagrożonej przedwczesnym wypadnięciem z systemu oświaty* realizowanym przez UE w ramach Priorytetu IX, Działanie 9.1.2 Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (2014-2015). Rezultatem naszych badań i analiz są 2 publikacje z lat 2014 i 2015: *Klimat społeczny instytucji wychowawczych i jego uwarunkowania. Perspektywa pracowników i wychowawców młodzieżowych ośrodków wychowawczych (MOW) i socjoterapii (MOS)*²² oraz - *Transforming social atmosphere of educational centres for socially maladjusted teenagers (MOS and MOW) i.e. on the need of professional discourse development and empowering actions/ Przekształcanie klimatu społecznego ośrodków wychowawczych dla młodzieży nieprzystosowanej społecznie (MOS i MOW), czyli o potrzebie rozwoju dyskursu*

²¹ Aktualnie przygotowujemy pogłębiony o badania jakościowe materiał, który zostanie opublikowany pod postacią monografii naukowej (w 2016 roku). Problemy defaworyzacji i zagrożenia wykluczeniem społecznym są również ważnym elementem moich analiz i wskazówek metodycznych do pracy nauczycieli z uczniami określanymi w praktyce edukacyjnej jako „trudne”. Uwarunkowania i konsekwencje (wadliwej) autoprezentacji dzieci oraz przeciwdziałanie negatywnej stygmatyzacji uczyniłam jednymi z ważniejszych kategorii części metodycznej książki pt. *Techniki socjoterapeutyczne w pracy z dziećmi agresywnymi*, która została przeze mnie przygotowana wraz z Agnieszką Jaros (opracowanie uzyskało pozytywną recenzję wydawniczą Krzysztofa Wileckiego – certyfikowanego socjoterapeuty i podlega procedurom wydawniczym w wydawnictwie Uniwersytetu Łódzkiego; planowy czas ukazania się jej w druku - styczeń 2016 rok).

²² Opracowanie stanowi rozdział w monografii J. E. Kowalskiej (red.), pt. „Zapobieganie wykluczeniu z systemu edukacji dzieci i młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Perspektywa pedagogiczna” (Łódź 2014, Wyd. UE, s. 13-72).

profesjonalnego oraz działań upelnomocniających.²³ Koncepcję naszych badań oraz najważniejsze wnioski stanowiące jednocześnie rekomendacje dla praktyki edukacyjnej prezentowaliśmy także na łamach *Sociální práce/Sociálna práca /Czech and Slovak Social Work*, 2015(3), Special English Issue: Eris Web Journal-Summer 2015:53-56 oraz na Międzynarodowym Sympozjum Naukowym „Alternatywna edukacja dzieci i młodzieży zagrożonej wykluczeniem z systemu oświaty – szanse i zagrożenia” w Łodzi. Wiosną 2015 roku, nasze ustalenia były również przedmiotem prezentacji i dyskusji z przedstawicielami łódzkich ośrodków socjoterapeutycznych i młodzieżowych w szereg spotkań z pracownikami placówek.

Głównym przedmiotem naszego rozpoznania diagnostycznego były elementy klimatu społecznego łódzkich młodzieżowych ośrodków socjoterapii i młodzieżowych ośrodków wychowawczych, które tworzą warunki pozwalające na działania na rzecz zapobiegania defaworyzacji szkolnej uczniów i pogłębiania się procesów demoralizacji. W procesie opracowywania rekomendacji (i wskazywania na narzędzia zmian) odnosiliśmy się w głównej mierze do przesłanek polskiej „nowej” pedagogiki resocjalizacyjnej²⁴ oraz niemieckiej koncepcji pedagogiki konfrontacyjnej²⁵. Analiza wyników badań (perspektywa wychowanków i wychowawców) pozwoliła nam stwierdzić między innymi podobieństwo klimatu społecznego młodzieżowych ośrodków socjoterapii i młodzieżowych ośrodków wychowawczych (wbrew odmienności założonych funkcji pedagogiczno-społecznych, jakie mają one do wypełnienia. Zestawienie uzyskanych wyników badań z doświadczeniami niemieckich partnerów realizowanego projektu kreśli negatywny obraz polskiego (instytucjonalnego) systemu wsparcia młodych osób defaworyzowanych społecznie (tzw. „trudnych uczniów”). Akcentowanie reedukacji i terapii zaburzeń oraz swoista wiara w skuteczność wychowania w obrębie instytucji (*de facto* w warunkach izolacji społecznej) poprzez nadawanie priorytetowego znaczenia procesom adaptacji do warunków tejsze („mierzonej” właściwym zachowaniem w jej obrębie) lokuje praktykę wychowania w obszarze pedagogiki hołdującej jedynie teoriom behawioralnym i psychodynamicznym w resocjalizacji.

W dużej mierze z powyżej opisanymi badaniami korespondują moje wcześniejsze analizy poświęcone pracy wychowawczej w placówkach resocjalizacyjnych. Analizy deklaracji pedagogów resocjalizacyjnych dotyczących ich potrzeb w zakresie doskonalenia zawodowego i poszerzania kompetencji wychowawczych oraz w kontekście najczęściej spotykanych trudności w codziennej pracy z wychowankami placówek pozwalają sądzić, że poszukują oni specyficznych metod oraz form pracy, które w dużej mierze zorientowane są na przezwycięzanie negatywnych zachowań nieletnich oraz stresu zawodowego, jaki jest konsekwencją konfliktowych relacji z podopiecznymi. Rozważania te stanowiły przedmiot moich dwóch publikacji: *O potrzebie kształcenia (się) ustawicznego pedagogów resocjalizacyjnych* (w: *Kompetencje pracowników a współczesne potrzeby rynku pracy*, red.

²³ W: Preventing exclusion from education system of socially maladjusted children and teenagers. Good practices in educational work/ Zapobieganie wykluczeniu z systemu edukacji dzieci i młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Dobre praktyki pracy edukacyjnej, red. J. E. Kowalska, A. Sobczak, A. Kaźmierczak, Łódź 2015, Wyd. UŁ, s. 13-46 i 195-230.

²⁴ Mam na myśli teoretyczne i metodyczne przesłanki twórczej resocjalizacji.

²⁵ Jej założenia oraz opis znaleźć można w opracowaniu B. Adamczyk i J. E. Kowalskiej pt. *Pedagogika konfrontacyjna jako propozycja nowego podejścia do pracy z młodzieżą nieprzystosowaną społecznie w placówkach oświatowych. Doświadczenia niemieckie*, w: *Preventing exclusion from education system of socially maladjusted children and teenagers. Good practices in educational work/ Zapobieganie wykluczeniu z systemu edukacji dzieci i młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Dobre praktyki pracy edukacyjnej*, red. J. E. Kowalska, A. Sobczak, A. Kaźmierczak, Łódź 2015, Wyd. UŁ.

M. Znajmiecka-Sikora, B. Kędzierska, E. Roszko, Wyd. EGO, Łódź 2011, s. 55-78) oraz *Drogi rozwoju zawodowego pedagogów resocjalizacyjnych* (w: Współczesne wyzwania dla teorii i praktyki resocjalizacyjnej, red. D. Rybczyńska-Abdel Kawy i in., Wyd. Edukacyjne Akapit, Wrocław 2013, s. 172-198). W tej drugiej, punktem wyjścia dla podejmowanych analiz były „sposoby” uczenia się zawodu pedagoga resocjalizacyjnego w miejscu pracy i poprzez pracę (inspiracją dla moich rozważań była koncepcja *work-based learning*). Organizacja procesu wychowania w warunkach placówek resocjalizacyjnych stanowiła także przedmiot moich analiz w artykule „Przeglądu Badań Edukacyjnych” (2012, nr 14: 103-116) pt. *Działalność placówek resocjalizacyjnych dla młodzieży – problemy i kierunki przemian*.

Ostatnim, ważnym dla mnie polem analiz teoretycznych i empirycznych w obrębie omawianego nurtu jest problematyka nieletniego macierzyństwa wychowanek placówek resocjalizacyjnych w Polsce. W tym obszarze moich poszukiwań i analiz naukowych integruję moje dotychczasowe zainteresowania i doświadczenia – tj. zagadnienie dewiacji młodych kobiet, problemów defaworyzacji społecznej i naznaczania oraz wychowania instytucjonalnego.

Inspiracją dla analiz naukowych poświęconych problematyce nieletnich matek w Polsce było zaproszenie, jakie dostałam w 2012 roku z Fundacji po Drugie z Warszawy do udziału w Radzie Programowej ogólnopolskiego projektu „Chcę być z Tobą mammo!”, której przewodniczy prof. zw. dr hab. Marek Konopczyński. Działania skoncentrowane na realizacji projektu (analizy teoretyczne, badania empiryczne oraz działalność na rzecz zmian istniejącego systemu wsparcia instytucjonalnego nieletnich z doświadczeniem przedwczesnej ciąży) zaowocowały szeregiem publikacji. Wśród nich największe znaczenie ma dla mnie opublikowany artykuł pt. *Zapobieganie konsekwencjom przedwczesnego macierzyństwa dziewcząt jako wyzwanie dla resocjalizacji*, „Perspektywy Edukacyjno-Społeczne”, 2014, nr 1: 21-31, w którym problemom nieletniego macierzyństwa nadaję wymiar konsekwencji indywidualnych i społecznych oraz lokuję je w obszarze pilnego wyzwania, przed jakim stoją współcześnie pedagodzy resocjalizacyjni.

Rezultaty moich analiz prezentowałam na licznych konferencjach naukowych i dydaktycznych z przedstawicielami różnych środowisk zawodowych (m. in. w 2013 roku na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej przez UŁ: *Rozwój i jego wspieranie w perspektywie nauk o człowieku - możliwości i zagrożenia*) oraz debatach eksperckich (np. w październiku 2013 roku prezentowałam trudności i potencjały wychowawcze towarzyszące reorganizacji instytucjonalnego systemu wsparcia wychowanek na debacie eksperckiej dotyczącej sytuacji nieletnich matek zorganizowanej przez Pełnomocniczkę Rządu ds. Równego Traktowania w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów w Warszawie).

Inne publikacje, które są pokłosiem moich analiz naukowych i prac empirycznych wokół omawianej problematyki, to: *Miejsce placówki resocjalizacyjnej w systemie wsparcia społecznego nieletnich ciężarnych i matek. Perspektywa wychowawców* (w: „Rozwój i jego wspieranie w perspektywie rehabilitacji i resocjalizacji”, red. D. Müller, A. Sobczak, Wyd. UŁ, Łódź 2013, s. 183-201), *Przedwczesne macierzyństwo w biografjach wychowanek placówek resocjalizacyjnych* (współ. A. Sikora, w: „Środowiskowy wymiar niedostosowania społecznego. Teorie, badania, praktyka”, red. K. Sawicki, K. Konaszewski, Agencja Wydawnicza Ekopress, Białystok 2014, s. 78-89) oraz *Przedwczesne macierzyństwo wychowanek placówek resocjalizacyjnych a ryzyko wykluczenia z systemu edukacji* (współ. P. Dzieduszyński, w: „Zapobieganie wykluczeniu z systemu edukacji dzieci i młodzieży

nieprzystosowanej społecznie. Perspektywa pedagogiczna”, red. J. E. Kowalska, Wyd. UŁ, Łódź 2014, s. 73-87).

5.4. Badanie środowiska więziennego

Tematyka moich zainteresowań problemami resocjalizacji więziennej obejmuje historyczno-polityczne przemiany funkcji kary pozbawienia wolności i narodziny tzw. pedagogiki penitencjarnej w Polsce oraz relacje więziennictwa ze społeczeństwem. Wyniki analiz tworzą integralne podstawy teoretyczno-metodologiczne i empiryczne moich badań i analiz dotyczących karier instytucjonalnych osób powracających do przestępczości (punkt 4 autoreferatu).

Moje studia teoretyczne i empiryczne nad tematyką środowiska więziennego rozpoczęłam od analiz historyczno-politycznych warunków przeobrażeń funkcji, jakie ma do spełnienia zakład karny. Pogłębiona analiza współczesnej literatury naukowej przedmiotu oraz kwerenda opracowań pochodzących z lat powojennych, zwłaszcza 60. minionego wieku (w tym przede wszystkim dokumenty i opracowania „resortowe” pochodzące z archiwów) zaowocowały cyklem publikacji monotematycznych, w których analizuję genezę i rozwój pedagogiki resocjalizacyjnej określanej w Polsce mianem „penitencjarnej” – jej idee oraz funkcje założone i rzeczywiste w czasie jej największego rozkwitu, czyli od lat 60 do końca 80. (publikacje z 2012 i 2013 roku: *Koncepcje wychowania resocjalizującego na łamach Gazety Penitencjarnej (1967-1970)*²⁶, *Development and Identity of Penitentiary Education*²⁷, *Trudności w pracy wychowawcy więziennego w PRL na łamach „Gazety Penitencjarnej”*²⁸). Wiele uwagi poświęciłam przeobrażeniom dokonującym się w sferze zawodowej funkcjonariuszy Służby Więziennej (*Wizerunek funkcjonariuszek Służby Więziennej na łamach pism branżowych (1967-1970)*²⁹, *Status społeczno-zawodowy funkcjonariusza służby więziennej w Polsce*³⁰). Traktowanie resocjalizacji więziennej jako narzędzia indoktrynacji, przymusu i kontroli człowieka w społeczeństwie socjalistycznym spowodowało znaczące konsekwencje, do których przede wszystkim zaliczyć należy dewaluację zawodową funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz podawanie w wątpliwości celowości jakichkolwiek zabiegów wychowawczych wobec osadzonych. Specyficzne funkcje (także polityczne), jakie miało do spełnienia więzienie w okresie PRL potęgowały problemy izolacji i „zamknięcia” się środowiska penitencjarnego przed wglądem w jego problemy przez kogokolwiek niezwiązanego z profesją. Na niekorzystne warunki dla prowadzenia badań naukowych na terenie jednostek penitencjarnych składa się więc wieloletni proces hermetyzacji środowiska więziennego³¹. Prowadzone przeze mnie badania historyczno-politycznych przemian

²⁶ W: *Addenda do dziejów oświaty. Z badań nad prasą drugiej połowy XX i początków XXI wieku*, (red.) I. Michalska, G. Michalski, Wyd. UŁ, Łódź 2013, s. 63-83.

²⁷ W: *Development in the perspective of the human science – opportunities and threats*, (red.) A. Sobczak, M. Znajmiecka-Sikora, Wyd. UŁ, Łódź 2013, s. 367-378.

²⁸ „Resocjalizacja Polska”, 2012, nr 3: 301-316.

²⁹ W: *Kobiety na zakręcie 1933-1989*, (red.) E. Chabros, A. Klarman, Wyd. Instytut Pamięci Narodowej, Wrocław 2014, s. 111-125.

³⁰ W: *Opieka i wychowanie w instytucjach wsparcia społecznego. Diagnoza i kierunki przeobrażeń* (red. R. Szczepanik, J. Wawrzyniak), Wyd. AHE w Łodzi, Łódź 2012, s. s. 193-223.

³¹ Problemy te były wcześniej przedmiotem analiz m. in. P. Moczydłowskiego (np. *O sposobach wglądu w sekrety stosunków międzyludzkich. Przypadek instytucji totalnych*, [w:] A. Sułek, K. Nowak, A. Wyka (red.), *Poza granicami socjologii ankietowej*, Instytut Socjologii UW-PTS, Warszawa 1989, s. 31-59), T. Szymanowskiego (np. *Podstawowe kierunki rozwoju systemu penitencjarnego*, „Archiwum Kryminologii”, t. XIII, 1986, s. 215-227) czy K. Miszewskiego (np. *Socjolog w kryminale: więzienie jako nieprzyjazny teren badań*, „Przegląd Socjologiczny”, 2005, nr 3, s. 65-92).

polskiego więzienia, analiza dotychczasowych badań oraz własne doświadczenia badawcze³² zaowocowały pracą pt. *Prowadzenie badań naukowych w warunkach izolacji więziennej*³³, w której analizowałam pułapki i ograniczenia, jakie są udziałem badacza „ilościowego” w więzieniu oraz zawarłam refleksje o możliwościach, jakie daje prowadzenie „badań jakościowych” w instytucjach totalnych. Moja refleksja naukowa nad badaniem środowiska więziennego stanowiła również przedmiot wystąpienia w 2011 roku na XI Dyskursach na Pedagogiki Specjalnej, ogólnopolskiej konferencji zorganizowanej przez Uniwersytet Gdański.

W 2011 roku byłam członkiem Naukowej Rady Programowej Ogólnopolskiej Konferencji zorganizowanej przez Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Krakowie oraz Uniwersytet Łódzki w Zakopanem („Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności”), a omawiane przeze mnie powyżej zagadnienia stanowiły przedmiot moich wystąpień na kilku konferencjach w latach 2011-2012 (m. in. II Konferencja Naukowa pt. „Czasopiśmiennictwo XIX i XX wieku jako źródło do dziejów szkolnictwa, oświaty i edukacji”, UŁ czy Ogólnopolska Konferencja Naukowa zorganizowana przez Instytut Pamięi Narodowej we Wrocławiu pt. „Kobiety „na zakręcie” 1939-1989”).

Moje analizy i wnioski oparte na prowadzących studiach teoretyczno-empirycznych zaowocowały nawiązaniem współpracy z dr Sabiną Siebert (College of Social Sciences, Adam Smith Business School, University of Glasgow), której zainteresowania naukowe i badawcze obejmują zagadnienia zaufania społecznego (jego warunków i mechanizmów odbudowywania) społeczeństwa wobec określonych instytucji i organizacji, a swoje inspiracje teoretyczne wywodzi z symbolicznego interakcjonizmu. Efektem naszej współpracy (2012-2014) są dwie prace opublikowane w czasopiśmie amerykańskim i brytyjskim (znajdujące się na tzw. liście filadelfijskiej)³⁴.

Omawiany przeze mnie nurt moich zainteresowań skoncentrowanych wokół resocjalizacji penitencjarnej nieprzypadkowo określam mianem „badania środowiska więziennego” ponieważ moim zainteresowaniem towarzyszyło poszerzenie warsztatu naukowo-badawczego o nowe sposoby zbierania i interpretowania uzyskiwanych danych empirycznych.

Przełomowym było przyjęcie przeze mnie nowej perspektywy postrzegania i analizowania problemów resocjalizacji. Lokowanie resocjalizacji w obszarze opieki, wychowania i terapii ustąpiło miejsca perspektywie, która stanowi teoretyczne podstawy koncepcji twórczej resocjalizacji M. Konopczyńskiego. Studia nad teoretycznymi podstawami „nowej” pedagogiki resocjalizacyjnej stanowiły bezpośrednią inspirację dla poszerzenia mojego warsztatu naukowego o nowe perspektywy teoretyczno-metodologiczne (mam na myśli fascynację symbolicznym interakcjonizmem i badaniami interpretatywnymi). Co prawda stosowane przeze mnie sposoby zbierania niektórych danych w obrębie wcześniej opisanych obszarów tematycznych (punkty 5.1-5.3) nadawały moim badaniom jakościowy charakter

³² Ważnym, acz jeszcze nie przełomowym dla mnie doświadczeniem badawczym była realizacja przeze mnie badań kwestionariuszowych w 2006 roku, których celem było zidentyfikowanie i opis przestępczych kobiet i mężczyzn ze względu na osiągany przez nich rozwój roli płciowej (o badaniach i ich rezultatach pisałam wcześniej, w 5.2). Zyskałam doświadczenia badawcze z zastosowaniem badań ilościowych w więzieniu oraz odkryłam trudności, na jakie napotyka naukowiec w badaniach więźniów.

³³ W: I. B. Kuźma (red.), *Tematy trudne. Sytuacje badawcze*, Wyd. UŁ, Łódź 2013, s. 173-196.

³⁴ *Prison officers in Poland: A profession in historical perspective*, Communist and Post-Communist Studies, 2014, Vol. 47, 2014: 49-58, współ. G. Simpson, S. Siebert) *The Triple Bind of Narration: Fritz Schütze's Biographical Interview in Prison Research and Beyond*, 2015, Sociology-The Journal of the British Sociological Association. February 26, 2015, doi: 10.1177/0038038515570145 (współ. S. Siebert).

(wywiady, analiza dokumentacji), jednakże analizy i interpretacje utrzymane były w paradygmacie normatywnym.

Nabywanie przeze mnie i rozwijanie teoretyczno-metodologicznego warsztatu badacza lokującego swoją refleksję naukową w nurcie interpretatywnym obejmowało kilkuletni proces studiów teoretycznych wspieranych udziałem w licznych konferencjach naukowych oraz seminariach i warsztatach metodologicznych³⁵. Wśród tych ostatnich szczególne znaczenie miało dla mnie uczestniczenie w dwóch formach spotkań, w toku których nabywałam i rozwijałam swój warsztat.

W latach 2011-2014 uczestniczyłam w comiesięcznych spotkaniach seminarium biograficznego prowadzonego przez dr hab. Kaję Kaźmierską w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego. Skupiało ono interdyscyplinarny zespół badaczy z wielu ośrodków akademickich z całej Polski. W ich trakcie dwukrotnie prezentowałam fragmenty mojego materiału empirycznego, które podlegały wspólnej dyskusji i próbom analizy.

W latach 2012-2013 natomiast, byłam stałym członkiem zespołu (w trakcie cyklicznych spotkań dokonywana była zespołowa interpretacja wywiadów narracyjnych przeprowadzonych z absolwentami) kierowanego przez dr hab. Danutę Urbaniak-Zajac w Katedrze Badań Edukacyjnych UŁ (w ramach realizowanego przez nią projektu badawczego NCN nr 3652/B/H03/2011/40 pt. *Kształcenie akademickie pedagogów z perspektywy doświadczeń zawodowych absolwentów i wymogów praktyki. W poszukiwaniu teorii działania profesjonalnego*).³⁶

Badania własne nad karierami instytucjonalnymi rozpoczęłam pod koniec 2011 roku. Proces gromadzenia danych empirycznych i podążania za nimi (zgodnie z procedurami teorii ugruntowanej) był dla mnie bardzo czasochłonny i zaowocował w rezultacie monografią, którą przedstawiam jako dorobek naukowy zgodnie z art. 4.1 ustawy (punkt 4). Podstawową techniką zbierania danych empirycznych uczyniłam wywiad (narracyjny lub z elementami narracji), których realizacja wymagała konieczności gruntownych studiów teoretycznych oraz doskonalenia kompetencji warsztatowo-badawczych. Rezultatem moich doświadczeń z tego okresu jest opublikowanie dwóch prac, w których opisuję warunki prowadzenia wywiadów narracyjnych z osobami przebywającymi w więzieniu (*Zastosowanie techniki wywiadu narracyjnego w badaniach więźniów*³⁷) oraz wskazuję na możliwości, jakie dają badania biograficzne i lokuję je w określonym obszarze studiów teoretycznych problemów więziennych (artykuł, który napisałam wraz z S. Siebert pt. *The Triple Bind of Narration: Fritz Schütze's Biographical Interview in Prison Research and Beyond*³⁸).

Wyniki moich badań prezentowałam na konferencjach naukowych – na poziomie międzynarodowym (referat: *Emotional reactions to imprisonment: inmates' narratives*; konferencja pt. „Biographical Research: emotion, ethics & performative praxis” /Biographical Perspectives on European Societies/ zorganizowana w 2012 roku przez Durham University, European Sociological Association i Uniwersytet Łódzki) i ogólnopolskim – m. in.: referat:

³⁵ M. in. w 2013 kurs „Metodologia teorii ugruntowanej” w ramach warsztatów TSBJ (Instytut Socjologii, UŁ), *Badania jakościowe. Wiele perspektyw widzenia jedna droga poznania*.

³⁶ Opis projektu i wstępnych rezultatów można znaleźć m. in. w: D. Urbaniak-Zajac, „Studia w doświadczaniu biograficznym absolwentów pedagogiki, „Teraźniejszość-Człowiek-Edukacja”, 2014, 66(2): 91-106.

³⁷ W: „Resocjalizacja Polska”, nr 3, 2012: 89-105.

³⁸ Sociology-The Journal of the British Sociological Association. February 26, 2015, doi: 10.1177/0038038515570145.

Konstruowanie narracji biograficznych na przykładzie badań recydywistów (na konferencji w APS im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie w 2012 roku - „Resocjalizacja, reintegracja, inkluzja - współczesne inspiracje dla teorii i praktyki”; referat: „(Nie) czekaj na mnie!, O partnerkach życiowych recydywistów, Ogólnopolska Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa „Kobiety i mężczyźni w ‘postrodzinnym świecie’” zorganizowana w 2014 roku przez Zakład Socjologii Płci i Ruchów Społecznych Uniwersytetu Łódzkiego i Zakład Socjologii Struktur i Działań Społecznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego oraz w 2015 roku wystąpienie poświęcone roli kobiet w procesie przezwyciężania recydywy u mężczyzn na IPSiR w Warszawie w ramach ogólnopolskiej konferencji naukowej – „Normy, dewiacje i kontrola społeczna – procesy normatywizacji a ład społeczny”.

Wybrane wyniki moich badań opublikowałam w pracy pt. *Smak i jedzenie w warunkach izolacji więziennej* (w: „Jedzenie jako sytuacja edukacyjna i społeczna”, red. B. Juraś-Krawczyk, E. Woźnicka, AHE w Łodzi, 2015, s. 103-120) oraz w artykule zamieszczonym na łamach „Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji” 2015, tom 26, strony 35-57 - *Partnerki życiowe recydywistów i ich rola w powstrzymywaniu aktywności przestępczej*.

VI. Pozostałe osiągnięcia o charakterze naukowo-badawczym, dydaktycznym i innym zostały przedstawione w „wykazie opublikowanych prac naukowych lub twórczych prac zawodowych oraz informacji o osiągnięciach dydaktycznych, współpracy naukowej i popularyzacji nauki” stanowiącej treść załącznika nr 3 do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego.

Renata Szczepanik

Łódź, 2015-11-20